a főapát Rio de Janeiróig az eredetileg tervezett hajóút helyett repülővel utazott, négy különböző forrást hoz fel bizonyságul az igen precíz szerző.

Kelemen Krizosztom leveleiből ugyanakkor igen érdekes adalékokat tudhatunk meg világlátásáról, saját (*„nem vagyok kirakatba való”*) és rendjének helyzetét *(„nem vagyunk annyian, ahányan szám szerint vagyunk”)* reálisan megítélő képességéről, határozatlanságáról és konfliktusairól, a nyugati magyarok lelki gondozásának szükségességéről vallott felfogásáról, fáradhatatlan szolgálni akarásáról. Utóbbival kapcsolatban így fogalmazott egy 1948. februári levelében: „…egy *szerzetes-elöljáró nem úgy van, mint a csajágröcsögei állomás-elöljáró: ha nyugalomban van, már többé nem fáj a feje a váltók beállításán.”* Megszívlelendő a jövőről vallott gondolata is: *„A világpolitikát tekintve, ha katasztrófákon keresztül is, de az egységes világ kialakulása felé haladunk. Ha ebben a nagy egységben egy kis nép izolálódik, elpusztul. Minden reális külföldi kapcsolat és támaszpont hazánk és népünk érdekeit és javát szolgálja.”*

A főapát 1947 márciusában, a vonaton ülve szomorúan tekintett vissza Pannonhalma felé. *„Ezt a tornyot én újíttattam meg. S azt reméltem, egyszer majd ott lesz a sírhelyem.”* Óhajára – az első magyar bencésként Nyugaton – Buena Vistán, Elisabeth (Pennsylvania) közelében, a magyar kedvesnővérek Szent József-magántemetőjében helyezték végső nyugalomra. 1983-ban a hamvait Pannonhalmán, a Boldogasszony-kápolnában helyezték el. A szerző szerint Kelemen Krizosztom 32 amerikai hónapja hőskorrá és magvetéssé vált a nyugati rendtársak szemében, tevékenységének *„kései hozadéka pedig a hazai centralizáló hagyomány szemünk előtt folyó pluralizálása”*.

A korábban jelzett észrevételek nem változtatnak azon a meggyőződésemen, hogy a korszak egyház-, illetve rendtörténetének szakavatott ismerőjeként Somorjai Ádám nagyszámú szakirodalmi bázison és levéltári forráson nyugvó, a történéseket olykor percnyi pontossággal felidéző, alapos munkát tett le az asztalra. Ugyanakkor minden bizonnyal Várszegi Asztrik korábban említett – még ha bizonyos elemeiben időközben meghaladottá is vált – értekezésével együtt lenne érdemes megismerni Kelemen Krizosztom főapát tevékenységét és a Magyar Bencés Kongregáció két évtizedének történetét. Akár olyan módon is, hogy a két szerző egy későbbi közös munkában – az időközben előkerülő források bevonásával és elemzésével, többek között a lemondások, az azokhoz vezető okok és konfliktusok részletes vizsgálatával, nem csupán az emigrációs éveket vizsgálva – ad egyfajta szintézist. Persze az is lehet, hogy nyitott kapukat döngetek.

Fiziker Róbert

VERITAS ÉVKÖNYV 2014

Ujváry Gábor (szerk.): *VERITAS Évkönyv 2014*. Budapest, 2015, VERITAS Történetkutató Intézet, Magyar Napló Kiadó, 443 o.

Az elektronikus média és az internet korában számtalan „önjelölt történész” hagymázas elképzelése, megalapozatlan teóriák tömege jut el könnyedén a történelem iránt kicsit is fogékony olvasóhoz. A történetírás olyan lett akár a futball, mindenki ért, vagy legalábbis érteni vél hozzá. Ellentétben azonban a komoly fizikai erőfeszítést kívánó, éppen ezért fárasztó futballal, a „történetírást” mind többen és többen próbálják művelni is. Különböző fórumokon juttatják kifejezésre légből kapott elképzeléseiket, mind nagyobb tábort gyűjtve maguk köré a hasonló „tudással”, „szakértelemmel” felfegyverkezett rajongókból. Különösen igaz ez, ha a magyar történelem elmúlt másfél száz esztendejéről van szó. A 20. század magyar történelméről mindenkinek sarkalatos véleménye van – emocionális alapon, persze politikai beállítódástól egyáltalán nem függetlenül – és azt körömszakadtáig képes védeni is, még ha a tényekkel köszönő viszonyban sincsen. Ezekben az esetekben értékelődnek fel azok a szilárd sarokpontok, amelyek utat mutatnak a káoszban, segítik az eligazodást, érzelemmentesen, a tényszerűség talaján maradva. A közgyűjtemények mellett az egyetemek, az akadémia és a kutatóintézetek lehetnek azok, amelyek megfellebbezhetetlenül, politikai, gazdasági érdekektől függetlenül, kizárólag csak szakmai alapon tárgyalhatnak egy-egy kérdést, illetve korszakot, segítve ezzel az eligazodást, eloszlatva a félreértéseket, megcáfolva a ferdítéseket. Különösen fontos tehát, hogy ezen intézmények csak és kizárólag szakmai alapon működjenek, mindenféle befolyástól – amennyire ez persze bármely intézmény esetében lehetséges – mentesen. Ugyanakkor kiemelten fontos az is, hogy tevékenységük a munkájuk alapján ítéltessék meg, ne pedig prekoncepciózusan.

A 2014 januárjában megalakult VERITAS Történetkutató Intézet létrejöttét komoly szakmai és szakmán kívüli viharok kísérték, ennek eredményeként megnyilvánulásaik, tevékenységük, munkájuk akkor is reflektorfényben volt és van most is. Az újonnan alapított intézet első, 2014-es évkönyve (VERITAS Évkönyv 2014) 2015 első felében jelent meg a VERITAS Történetkutató Intézet és a Magyar Napló Kiadó gondozásában. A sorozatszerkesztő, főigazgató a kötet bevezetőjében utal az intézet megalakulását kísérő vitákra, vádakra, ugyanakkor kéri – nem is egyszer – az olvasót, hogy munkájukat a teljesítmény alapján ítélje meg és vonatkoztasson el az ismert előzményektől.

Kétségtelen, hogy nem lehet könnyű egy frissen alapított intézetnek rögtön az alapítása évével jegyzett évkönyvet megjelentetni. Amennyiben azonban vállalja ezt a kihívást, olyan munkát kell letennie az asztalra, amely min-

den kompromisszumtól mentes. Mindenki számára egyértelmű, hogy a szerzőknek (jöjjön bár a VERITAS-on belülről, vagy kívülről) az idő rövidsége okán nem feltétlenül volt lehetőségük új kutatási eredményeket produkálni, éppen ezért a már meglévő, esetleg eddig íróasztalfiókban pihenő kéziratok, korábban megkezdett, vagy már el is készült munkák bukkannak fel a kötet lapjain. Ez természetesen nem probléma, azzá csak akkor válik, ha a terjedelmi korlátok okán vagy a szerkesztési koncepció miatti rövidítés során az eredeti kézirat torzult, ismétlésekkel, felesleges összefoglalókkal megtűzdelt verziója jelenik meg a könyv hasábjain.

A 16 szerzős kötet óhatatlanul mutat egyenetlenséget, a munkák minősége stilisztikailag, szakmailag természetszerűleg eltérő, összességében azonban a könyv szakmai alapokon nyugvó tanulmányokat tartalmaz; a fiatal, ezért kevesebb rutinnal rendelkező szerzők munkáján egyszer-egyszer azért még érződik a tapasztalatlanság. Az évkönyvben a tanulmányok kronologikus sorrendben a kiegyezéstől egészen 1994-ig vizsgálják a magyar közelmúlt egy-egy szeletét. A kiadvány külsőleg visszafogott, nem kimondottan a könyvespolcok leghívogatóbb megjelenésű munkája, és ha beletekintünk, olykor-olykor érezzük az olvasószerkesztő hiányát is. A kötet végén névmutató, a tanulmányok végén pedig angol és német nyelvű összefoglaló segíti az olvasókat.

A kötet első, ugyanakkor egyik színvonalasabb írásműve Kovács Kálmán Árpád *Az állam–egyház viszony és a református felekezeti öntudat problémái a 19. században* című munkája. A tanulmány, amely elmélyült és szakavatott olvasót kíván, az állam és egyház kapcsolatrendszerének dualizmus kori boncolgatását, a református öntudat formálódásának egyházi, közjogi és kultúrtörténeti hátterét mutatja be. A munkát elemző és mégis olvasmányos nyelvezet, példákkal alátámasztott elméleti okfejtések és a széles körű látásmód jellemzi. Az alapfogalmak pontos definíciójától kiindulva, a 19. századi korhangulat felvázolásán át a „kultúrprotestantizmus" és a népegyház fogalmán keresztül bemutatja a korszakban uralkodó liberális teológia és az ennek ellenhatásaként kibontakozó „hitvalló vagy egyházépítő ortodoxia" irányzatait, az ébredési mozgalmakat. Foglalkozik a protestáns egyházak jogi intézményesülési kereteit befolyásoló jogszabályokkal, a felekezeti egyenjogúság felé haladó, de oda soha el nem érkező jogrend kialakulásának körülményeivel.

Schwarczwölder Ádám *Széll Kálmán pénzügyminisztersége és lemondásának körülményei* című írása fejezetekre tagolt, logikusan felépített, olvasmányos munka, amely a szakirodalom széles körű ismeretét feltételezi. A szerző életrajz jelleggel, röviden bemutatja Széll Kálmán ifjúkorának és pályakezdésének történetét, majd elemzi a három és fél évig tartó pénzügyminiszteri pályát, különösképpen az 1878 szeptemberében történt lemondása körülményeit. Schwarczwölder a források sokoldalú tárgyalásával mutatja be

az olvasónak a miniszteri poszttól való megválás feltételezhető okait, rávilágítva arra, hogy a látszólag kettétört politikai karrierje miképpen vezetett mégis népszerűséghez és a miniszterelnöki székhez. Ezt követi Ligeti Dávid *A Monarchia szeptember tizenegyedikéje* című tanulmánya. Ennek célja a magyar szakirodalomban eddig csupán szórványosan publikált időszak katonai eseményeinek felvázolása, elsősorban német nyelvű szakirodalomra és osztrák levéltári forrásokra támaszkodva. A szerző az 1914. augusztus 6-án az Orosz Birodalomnak hadat üzenő Monarhia hadvezetését, a háború folyamatát és kimenetelét befolyásoló körülményeket ismerteti. Bemutatja, mi vezetett a szeptember 11-i visszavonuláshoz, ami végül „a dualista állam nagyhatalmi státusának végét" jelentette. A tanulmány rövid fejezetekre tagolt, olvasmányos voltát beárnyékolják a sajnálatos módon a szövegben maradt mondatismétlések, valamint a tárgyalt események időbehatárolásának pontatlansága.

Anka László *Vihar tépte büszke tölgyünk* című írása Apponyi Albert Jászberény városához kötődő kultuszát dolgozza fel egészen napjainkig. A szerző nem csupán a szakirodalomra és a sajtóra támaszkodik, hanem levéltári forrásokra, képzőművészeti és szépirodalmi alkotásokra is. Apponyi Albert és jászberényi kultusza 1878-tól kezdődően magába foglal számos választási küzdelmet, egy hívő ember politikusi pályafutását, egy város érdekeit is előmozdító politikus személyiségét, miniszteri posztokat, rendkívüli népszerűséget, Apponyi díszpolgári címét. Az aranymandátumos gróf 1933-ban bekövetkezett halálát követően ismertsége visszaszorult, neve évtizedekig feledésbe merült egészen az 1990-es évekig. A szerző Apponyi Albert és Jászberény városának több mint 50 évre összefonódó életének bemutatásával túlmutat művének első látásra lokális jellegén, egyfajta „korleírást" is ad a 20. század elejére jellemző belpolitikai viszonyok megértéséhez.

A kötet következő írása Révész Tamás *Vöröskatonák előre? A Tanácsköztársaság toborzópropagandája a röplapok tükrében* című tanulmánya a röplapok és plakátok értelmezésével kívánja bemutatni, hogy a Tanácsköztársaság propagandája milyen eszközökkel mozgósította az embereket, mennyire hatott a nemzeti érzésekre. A röplapokat és plakátokat két szempont (a háború célja és az ellenségkép) szerint vizsgálva, a 19. századi és az első világháborús narratív hagyományokat folytató, a világszabadság elérésének céljából a nemzetközi burzsoázia elleni vívott osztályharc képe rajzolódik ki az olvasó előtt. Az egyedi forráscsoportot feldolgozó, hiánypótló munka összefoglaló fejezeteinek tartalmi ismétlései kissé „szájbarágóssá" teszik az ezek nélkül is tökéletesen értelmezhető tanulmányt.

Hollósi Gábor *„Zárt szám" a mérnökképzésben. A Numerus clausus műegyetemi bevezetése* című munkájában a szerző kizárólag a korabeli egyetemi dokumentumok feldolgozásával mutatja be, hogy a korszak kiemelkedő

műszaki egyéniségei miképpen gondolkodtak a *numerus clausus*ról, továbbá a keretszámok bevezetése, a felvételre kerülő hallgatók kiválasztása milyen gyakorlati nehézségekbe ütközött. A szerző nem vonja kétségbe a *numerus clausus* antiszemita jellegét, de meggyőződéssel tagadja, hogy az pusztán zsidótörvény lenne. Felhívja a figyelmet arra, hogy a „zárt számot" elrendelő 1920. évi XXV. törvény valójában egy korszak lezárása, valós megítélése csak saját történelmi kontextusának figyelembe vételével lehetséges. A történész kiemelkedő logikai elemző képességeit bizonyítja a kutatási eredményeit, következtetéseit alátámasztó számos, esetenként tanévekre bontott statisztikai jellegű adat, táblázatos kimutatás.

Orosz László *Tudomány a politika szolgálatában. A német „völkisch" történetírás magyarországi kapcsolatrendszerének néhány problémája* című tanulmánya Fritz Valjavec, a *Südost-Forschungen* szerkesztője munkásságán keresztül mutatja be a két világháború közötti időszakban kifejlődő német „völkisch" mozgalom magyarországi vonatkozásait. A „völkisch" tudományosság az utódállamokban rekedt német kisebbségek életben tartásának, a nagy és egységes német néphez való közösségi tudat létrehozásának céljából a történettudományt is a politika eszközévé kívánta tenni. A magyar tudománypolitikával ellentétes megnyilatkozások hozzájárultak ahhoz a sajnálatos folyamathoz, amely végül a magyar történelmi ellenvélemények elszigetelődését eredményezték. A történész szerző kiterjedt kutatómunkájának példákkal és bőséges jegyzetekkel ellátott kivonatát kapja az olvasó, mely munkának csupán a tanulmánykötet terjedelmi korlátai szabtak határt.

Murádin János Kristóf *Az Erdélyi Párt a magyar országgyűlésben 1940 és 1944 között* címet viselő tanulmánya egy fiatal erdélyi történész tollából született munka, amely a korszakban az erdélyi magyarok egyetlen parlamenti képviseletét ellátó Erdélyi Párt (EP) történetét ismerteti. A pártot az Erdélyből a magyar parlamentbe behívott képviselők közül 36-an alapították. 1943-ban a képviselőházban és a felsőházban már mintegy 50 fő képviselte a pártot, sőt báró Bánffy Dániel személyében minisztert (földművelésügyi tárca) is adtak a kormányba. Az EP 1943-ban szövetséget kötött a Magyar Élet Pártjával, melyet működése végéig fenn is tartott. A német megszállás a párt szakadását hozta, majd a román átállás után a többi politikai szervezettel együtt feloszlatták. A kiválóan megírt, forrásokon alapuló munka közérthetően, mégis szakmailag magas színvonalon mutatja be a korabeli erdélyi parlamenti képviselet egyetlen formáját.

Levelezőlapok és levelek a gettóból munkaszolgálatos édesapámhoz címmel a kötet egyetlen forrásközlését Zinner Tibor, a neves jogtörténész publikálta. A kizárólag magániratokból összeállított forrásegyüttes (egy levél kivételével) a Zinner család leveleit tartalmazza, melyeket a munkaszolgálatos Zinner Miklósnak, a szerző édesapjának írtak. Az írásban képet kapunk a

zempléni, a sátoraljaújhelyi zsidóság tragédiájáról, ezen belül a Zinner család tagjainak sorsáról, akik közül közel negyvenen haltak meg. A megrázó erejű források az ő személyes sorsukon keresztül állítanak emléket a Zemplén vármegyéből elhurcolt több mint 15 ezer embernek.

A Szociáldemokrata Párt rendező Gárdája 1945–1948. Ez a címe Kiss Dávid munkájának, amely a rendezőgárda (RG) történetét tekinti át, főleg – de nem kizárólagosan – a háború utáni időszakra koncentrálva. Az SZDP gárdája már csak azért is kiemelt figyelmet érdemel, mert ez szolgált mintául az MKP hasonló szervezetének megalakításához. Az RG az 1948-as pártegyesülés során az SZDP sorsára jutott: bekebelezték a kommunisták, tagságát alaposan megrostálták. Az MDP rendezőgárdája 1950-ig létezett, majd a hasonló, párthoz kötődő hadsereg 1957-től állt fel Munkásőrség néven. A láthatóan komoly kutatáson alapuló írás összeszedett, rendkívül jól adatolt, mégis olvasmányos munka. Kiemelkedik a jegyzetapparátusa, ahol a tanulmányban szereplő fontosabb személyek életrajzi adatai is megtalálhatóak.

A szuverenitás legitimálása régen és ma. Konstantini adomány, szilveszteri adomány, Mindszenty József közjogi méltósága. Töprengés magyar sorskérdésekről című tanulmány egy bencés szerzetes, Somorjai Ádám tollából született. Az alapos, logikailag jól felépített dolgozat a nemzeti szuverenitás kérdéskörét járja körül. Kitér a konstantini és a II. szilveszteri adomány ismertetése mellett a Szent István-i hagyományra, a Szent Korona-tanra, a Magyarok Nagyasszonya tiszteletére is. Végső konklúzióként a hagyományos történelemszemlélet újragondolására biztat, szorgalmazza, hogy „helyezzük el magunkat" európai összefüggésekben, használjuk ki és éljünk az egységes Európa adta keretekkel. Ne dobjuk ki hagyományainkat, de töltsük meg őket új értelemmel.

A következő tanulmányt *(„Semmi nem vész el csak átalakul" – Avagy a recski internálótábor újraindítására tett kísérlet 1955-ben)* Bank Barbara, a Nemzeti Emlékezet Bizottsága bizottsági tagja jegyzi. A recski tábort 1953 szeptemberében ürítették ki, a következő években sem az épületek állagmegóvására, sem a terület karbantartására nem fordítottak különösebb energiát. Számos koncepció született a terület felhasználását illetően, még a felújítást követő ismételt használatbavétel lehetősége is felmerült 1955-ben. Végül a szinte teljes elbontás mellett döntöttek, és 1957 elején, a használható építési anyagok kitermelése után, a tábort végleg lebontották. Bank Barbara rövid, ám annál informatívabb dolgozatában részletesen ismerteti a recski tábor utóéletének ezt a kevésbé ismert epizódját.

Tóth Eszter Zsófia *Mozaikok az 1960-as évek pannonhalmi diákéletéből – az 1965-ös Baradla barlangbaleset apropóján* című munkája a pannonhalmi bencés gimnázium diákéletébe enged bepillantást az 1960-as években. Egy megdöbbentő tragédia – három tanuló életét vesztette barlangászás köz-

ben – apropóján tárul fel előttünk a pannonhalmi gimnázium külső szemlélők számára zárt és titokzatos világa. A korukból fakadóan kiszolgáltatott fiatal fiúk közössége és a rájuk nagy hatást gyakorló karizmatikus pap tanár kettős élete már-már regénybe kívánkozó történet, amelyet a szerző olvasmányos formában tár elénk. Ez a történet azonban hús-vér emberek sorstragédiája, akik közül hárman az életüket is vesztették, és ki tudja, hányan szenvedtek életre szóló lelki sérülést. A szerző jól felépített dolgozatában a források maximális kihasználásával dolgozza fel a történetet, ezzel is segítve a diktatórikus berendezkedésű államhatalom beteges viszonyrendszereinek alaposabb megismerését.

Rácz János *Kádár János a korabeli angolszász sajtóban* című tanulmánya elsőként röviden bemutatja a Kádár Jánosról a közelmúltban született életrajzi írásokat, Moldova Györgytől Berecz Jánoson át Huszár Tiborig. Ez a bevezető fejezet ugyan nincsen szinkronban a címben megfogalmazott elvárásokkal, mégis fontos és informatív része a tanulmánynak. A továbbiakban a szerző – a vállaltaknak megfelelően – az angol sajtóban megjelenő kádári képet vetíti elénk. Az írásmű fontos és kevéssé ismert témát boncolgat, olvasmányosan, mégis szakmailag magas színvonalon. Tanulmányából kiviláglik, hogy az angolszász sajtóban Kádár megítélése igencsak ellentmondásos volt, de ugyanerre a következtetésre jutunk akkor is, ha a bevezető részben tárgyalt magyar szerzők jegyezte munkákat forgatjuk.

Rendkívül izgalmas Sáringer János *Mozaikok az Antall-kormány külpolitikájához és diplomáciájához (1990–1993)* című munkája, amely betekintést enged a rendszerváltozást követő külpolitika kulisszatitkaiba. A '90-es évek elejének történései az olvasók nagy részének bizonyára ismerősek a sajtó hasábjairól és a televízió tudósításaiból, éppen ezért jelent különös izgalmat a kulisszák mögé tekinteni és a korabeli primer források segítségével a döntések hátterét megvizsgálni. A Varsói Szerződés megszűnése, az euroatlanti integrációs törekvések, a déli határtól nem messze zajló háború kérdése, a Szovjetunió és az Egyesült Államok belpolitikai viharai mind-mind a jelenünket is meghatározó fontos közelmúltbeli kérdések, amelyek a jól megírt és adatolt tanulmányban kerülnek górcső alá.

Garadnai Zoltán *A magyar–francia kapcsolatok története az Antall– Boross kormány alatt (1990–1994)* című munkája szervesen illeszkedik az előző tanulmányhoz. A korszak ugyanaz, a szereplők azonban változtak. A magyar–francia kapcsolatok jelentős fejlődésen mentek át a korszakban, ám ezek alapjait már a '70-es években lerakták. A rendszerváltozással egy komoly minőségi változás következett be a kétoldalú viszonyrendszerben, melyet a szerző remekül mutat be tanulmányában. Ki kell emelnünk, hogy forrásokon, valamint a legújabb hazai és francia szakirodalmon alapuló, kiváló összefoglaló jellegű munkát olvashatunk, amely méltó befejezése az évkönyvnek.

Összességében megállapítható, hogy a VERITAS Történetkutató Intézet első évkönyvébe bekerült írások szinte kivétel nélkül elfogulatlanul, szakmailag magas színvonalon, javarészt mégis közérthetően és olvasmányosan nyúlnak a magyar történelem elmúlt másfél száz évének egyes kérdéseihez. Teljesülni látszik a főigazgató, főszerkesztő azon elvárása, hogy a szerzők „harag és elfogultság nélkül" folytassák munkájukat. Aki botránykönyvet, politikai, személyi támadások alapjául szolgáló művet vár, az bizonyára csalódni fog. Annak azonban aki egy logikusan felépített, szakemberek által írt, forrásokon alapuló munkákkal szolgáló könyvet szeretne forgatni, bátran ajánlható a kötet.

Gulyás Anita – Czetz Balázs